

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİ UNKAPANI SEMTİ'NİN TARİHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema GÖNCÜOĞLU

120121004

İSTANBUL, 2015

ÖZET

Miladi 600, 1200, 1500, 1600 ve 1700 yıllarında dünyanın en kalabalık şehri olarak öne çıkan İstanbul, 1453 yılı sonrası Osmanlı başkenti olmasıyla beraber yaklaşık 250 yıl boyunca dünyanın en kalabalık şehri olma vasfını sürdürmüştür. Böyle kadim bir şehrin gıda sorununu ise, büyük bir organizasyonla çözerken, Akdeniz dünyasının tahıl ihtiyacını da karşılayan bir üst olma vasfını da korumuştur.

İşte bütün bu iktisadi ve sosyal organizasyonun İstanbul içerisinde yönetim merkezi, devasa Haliç limanı arasında Unkapanı Sementi'nde teşekkül ettirilmişti.

Bu tez çalışmamızın, birinci bölümünde, böyle bir teşekkülün oluşmasındaki coğrafi şartların oluşumunun ardından Unkapanı Sementi'nin İstanbul Şehri içerisindeki sınırları ve tarihi gelişimi belirtilmiş olup, devamı bölümlerde sırasıyla semtin tarihi mirası olan, cami-mescid yapıları, tekke ve sinagog binaları ile çeşme, sebil, hamam ve hazireleri ile ayazması incelenmiştir. Ve günümüze ulaşmamış, yeni imar yolların açılması sırasında yıktırılan veya afetler sebebiyle günümüze ulaşmamış eserler de arşiv fotoğraflarıyla belgelenmeye çalışılmıştır.

Tez akışı içerisinde kamu yapıları olan, karakol binası, köprü, değirmen binası, askeri fırın gibi yapılar da bu incelemeler içerisinde ortaya konulmuştur.

Bu tez çalışmasında amacı, Unkapanı Sementi'nin monografyasının ortaya çıkarılmaya çalışılması olup, semtin dünü ve bugünü ile yaşadığı fiziki ve sosyal değişim de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul'un Fethi, Unkapanı Kapısı, Buğday Ticareti, Limanlar

ABSTRACT

Istanbul, which is known as the most populous city in the World in 6th, 12th, 15th, 16th and 17th century A.C. continued its character approximately 250 years for being the capital of Ottoman Empire after 1453. The problem of nutrition such a huge city was being solved with a huge organization and it was also protected to be the first in supplying the needs of grains of Mediterranean.

So, all of these social and economic organizations had been realized in Istanbul at Haliç Port in the quartier of Unkapanı.

In the first chapter of our study it was aimed to demonstrate the formation of geographic conditions of this realization as a result of the description and historical development of Unkapanı in Istanbul, the continuous chapters it was aimed to examine the buildings that was called as historical heritage, like mosque, tekke, synagogue, fountain, Turkish baths and other sacred buildings and structures. It was tried to document the pieces or the creations disappeared with the photos in archives because of the disasters or reconstruction.

In the study, other public buildings such as bridge, police station, mill, military bakery etc. were examined, also.

The aim of this study is to demonstrate the monographic of Unkapanı and its physical and social changes of this quarter.

Key Words: The Conquest of Istanbul, Unkapanı Gate, Wheat Trading, Ports

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	.iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTA LİSTESİ	xi
FOTOĞRAF LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
UNKAPANI SEMTİ VE SINIRLARI	3
1.1. Bölgenin Tarihi Gelişimi ve İskân Özellikleri	5
1.2. İstanbul'un İaşesi ve Unkapanı Esnafı	12
1.3. Unkapanı Semti'ndeki Diğer Esnaf Teşkilatları	20
1.4. Unkapanı Köprüsü ve Atatürk Bulvarı'nın Bölgeye Etkileri ve Sonuçları.....	27
1.5. Bölgede Meydana Gelen Büyük Yangınlar ve Afetler	34
1.6. Semtın Kültür Mirası Mimarının Gelişimi ve Eserleri.....	37
İKİNCİ BÖLÜM	44
CAMİ VE MESCİDLER	44
2.1. Üç Mihraplı Camii (Üç Mihraplı Hoca Hayreddin Camii)	44
2.2. Atlamataşı Camii (Hoca Halil Attar Mescidi).....	45

2.3. Yavuzer Sinan Camii (Sağrıçılar Camii).....	46
2.4. Voynuk Şucauddin Cami (Arabacılar Cami)	48
2.5. Süleyman Subaşı Camii (Unkapanı Camii/Kara Çelebizade Camii)	50
2.6. Şebsefa Hatun Camii	54
2.7. Hacı Kadın Camii (Hızır Bey Mescidi).....	56
2.8. Azepler Cami (Elvanzade Mescidi)	58
2.9. Papazoğlu Mescidi	59
2.10. Unkapanı Sinagogu	61
2.11. Şazeli Tekkesi.....	63
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	66
HAMAMLAR.....	66
3.1. Azebler Hamamı.....	66
3.2. Hacı Kadın Hamamı	67
3.3. Kemankeş Hamamı	68
3.4. Mehmed Paşa Hamamı.....	69
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	70
ÇEŞMELER VE SEBİLLER.....	70
4.1. Kapani Hacı Hafız Ahmed Ağa Meydan Çeşmesi	70
4.2. Hasodabaşı Hasan Ağa Çeşmesi.....	72
4.3. Kaptan-ı Derya Köse Ali Paşa Sebili	73
4.4. Unkapanı Sarnıcı	73
4.5. Unkapanı Ayazması (Ayın Biri/Meryem Ana Kilisesi/Vefa Ayazması)	74

BEŞİNCİ BÖLÜM	76
UNKAPANI'NDAKİ KAMU YAPILARI	76
5.1. Unkapanı Köprüsü (Hayratiye Köprüsü)	76
5.2. Unkapanı Değirmeni	79
5.3. Unkapanı Karakolhanesi	82
5.4. Unkapanı Askeri Tahiniye Fabrikası.....	84
5.5. Unkapanı Hali ve Hal Binaları	86
5.6. Atatürk Bulvarı.....	90
5.7. İstanbul Manifaturacılar Çarşısı	93
5.8. Mektepler.....	95
5.8.1. Unkapanı Merkez Mekteb-i Rüştîyesi	95
5.8.2. Şebsefa Hatun Sıbyan Mektebi.....	96
5.8.3. Süleyman Subaşı Sıbyan Mektebi	97
ALTINCI BÖLÜM	98
SEMTİN ÖNEMLİ ŞAHSİYETLERİ	98
6.1. Horosi (Horoz) Dede	99
6.2. Kapânî Deli Sefer Dede.....	99
6.3. Kapânî Mehmed Dede.....	100
6.4. A'zeb Baba	100
6.5. İstanbul'un İlk Kadısı Hızır Bey	101
6.6.Evliya Çelebi	103
SONUÇ	105
ARŞİV BELGELERİ	107
KAYNAKLAR	108

KAYNAKLAR

Acemođlu, Niko: **İstanbul Ayazmaları**, Atina 1988, 89.

Ahmed Lutfi: **Tarih-i Lutfi**, VIII. ,İstanbul 1328.

Ahmed Lutfi: **Tarih-i Lutfi**, yayına hazırlayan; Abdurrahman Şeref, IX. ,İstanbul 1984.

Ahmed Lutfi: **Tarih-i Lutfi**, yayına hazırlayan; Münir Aktepe, XIII. , İstanbul 1988.

Anonim: “Evliya Çelebi”, **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, VII. , (1993), 69-71.

Anonim: “Unkapanı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, VII. , (1994), 325-326.

Anonim: **Eminönü Camileri**, İstanbul 1987, 189.

Anonim: **Fâtih Câmileri ve Diğer Târihi Eserler**, İstanbul 1991, 62.

Anonim: **İstanbul Abideleri**, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, tarihsiz.

Atsız, Nihal: “Kapan”, **Türk Ansiklopedisi**, XXI. , Ankara 1974, 224.

Aynural, Salih: “Kapan”, **DİA**, XXIV. , (2001), 338.

Aynural, Salih: **İstanbul Değirmenleri ve Fırınları – Zahire Ticareti (1740-1840)**, İstanbul 2001.

Ayverdi, Ekrem Hakkı: **Osmanlı Mi’marisinde Fatih Devri (1451 - 1481)**, III. , İstanbul 1989, 512.

Başkan, Yahya: “Haliç Yangınları”, **Dünden Bugüne Haliç Sempozyumu Bildiriler**, İstanbul 2004, s. 302.

Baudier, Michel: **Historie Générale du Serrail et de la Cour du Grand Seignur des Turcs**, Paris 1626, 16.

Dođru, Mehmet: Yüksel Kanar, **Eminönü Camileri**, İstanbul 1987.

Egemen, Affan: **İstanbul Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul 1993.

Ergin, Osman Nuri: “İstanbul Yangınları”, **Mecelle-i Umur-i Belediye**, c. III. , (1995), s. 1183-1239.

Erzincanlı, Tuğba: “Şebsefa Hatun Külliyesi”, **TDİA**, C.38, S. 398.

Eyice, Semavi : “Haliç”, **DİA**, XV. , (1997), 278.

Eyice, Semavi: “İstanbul’un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri III”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, X-XI. , (1979-1980), 197-198, 202-203.

Göncüoğlu, Sema: “Tekkeler”, **Fatih İlk İstanbul**, İstanbul 2003, s. 106-107.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk: **İstanbul’un Kitabı Fatih**, c. I. , İstanbul Mayıs 2011, s. 63.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk: **Yitik Mirasin Peşinden**, İstanbul Şubat 2008.

Güçer, Lütfü: **XVI-XVII Asırda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul 1964, 120.

Hafız Hüseyin Ayvansarayı, **Hadikatü'l Cevami**, Yayına hazırlayan; Ahmed Nezh Galitekin, İstanbul, 2001.

Hafız Hüseyin Ayvansarayı, **Hadikatü'l-Cevami**, I. , İstanbul 1281.

Haskan, Mehmed Mermi: **İstanbul Hamamları**, İstanbul 1995, 49, 208.

İlgürel, Mücteba: “Evliya Çelebi”, **DİA**, XI. , (1995), 529-533.

- İşli, Necdet: “Süleyman Subaşı Camii”, **Arkitekt Dergisi**, 415, Haziran 1994, 88-89.
- Kahraman, Seyit Ali - Dağlı, Yücel: **Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi**, 1.Kitap 1.Cilt sayfa, İstanbul 2002, 2-5.
- Kâhya Yegân,-Tanyeli, Gülsüm: “Unkapanı Köprüleri”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, VII. , (1994), 326-327.
- Karakaya, Enis: “Unkapanı Sarnıcı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, VII. , (1994), 327.
- Karıptaş, Füsün Seçer: **İstanbul’daki Osmanlı Dönemi Değirmenlerinin Mimari Açısından İncelenmesi Ve Unkapanı Değirmeni’nin Günümüz Şartlarında Değerlendirilmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- Kömürçüyan, Eremya Çelebi: **XVII. Asırda İstanbul Tarihi**, yayına hazırlayan; Kevork Pamukçüyan, İstanbul 1988, 162.
- Kuban, Doğan: **İstanbul Bir Kent Tarihi**, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Çevirir; Zeynep Rona, İstanbul 1996.
- Kütükoğlu, Mübahat: 1869'da Faal İstanbul Medreseleri, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, VII.-VIII. , (1977), 377.
- Mantran, Robert: **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul**, çeviri; Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, İstanbul 1990, 169.
- Mehmed Ziya Bey, **Boğaziçi ve İstanbul**, I. , İstanbul 2004, 333.
- Müller-Wiener, Wolfgang: **Bizans’tan Osmanlı’ya İstanbul Limanı**, çeviri, Erol Özbek, İstanbul Kasım 1998, 12-13.
- Naza, Emine: “Hacı Kadın Camii”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, III., 477.

Öz, Tahsin: **İstanbul Camileri**, I. , Ankara 1987

Pakalın, Zeki: “Kapan”, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, II. , (1993), 164.

Pamukciyan, Kevork: **İstanbul yazıları**, yayına hazırlayan; Osman Köker, İstanbul 2002, 91-92.

Reşad Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, c. III. , (1960), s. 1685.

Sakaoğlu, Necdet: “Yangınlar”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, VII. , (1994), s. 427-438.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet: “Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi (1839–1776)”, 28/46. , **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2009, 55–56.

Şehir Rehberi: 1918.

Şemseddin Sami: (Tıpkı Basım), **Kâmus-ul-A'lam**, III. , Ankara 1996, 3047,

Şemseddin Sami: **Kâmus-ul-A'lam**, III. , (tarihsiz), 3047.

Şerifoğlu, Ömer Faruk: **Su Güzeli İstanbul Sebilleri**, İstanbul 1995, s.100.

Tanışik, İbrahim Hilmi: **İstanbul Çeşmeleri**, II. , İstanbul 1943-45.

Ünver, Süheyl: **İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehit olanlar**, Ankara 1976, 11.